

Yakın tarihte 6 Nisan Gençlik Hareketinin çeşitli eylemlerine ve Kifaye Hareketinin geniş yankı uyandıran protestolarına sahne olan Mısır için 2011'de başlayan sokak dinamizmi pek çok açıdan şaşırtıcı değildir.

Komplot Teorileri ve Ortadoğu'da Sokak Siyaseti

Conspiracy Theories and Street Politics in the Middle East

Nebahat Tanrıverdi O YAŞAR

Abstract

Millions of people, taking to the streets all across the world, have left their marks on the recent years. During those years, when the relationship between popular movements and politics have attracted more attention, journalists, academicians and researchers have been trying to study and analyze all those street movements separately, regionally or comparatively. Those studies focus on internal dynamics, as well as international dynamics as a matter of course. Studies on common grounds and global causes of Occupy movements that prevail across Europe and the U.S.; or the studies that compare the Arab Spring, which has shaken the foundations of the Middle East, and the Color Revolutions that changed the fate of former Soviet countries appear as the most important results of this attention. On the other hand, it is observed that a similar attention also focuses on "conspiracy theories". This approach, which seeks "vicious architects" behind globalizing phenomenon of street politics, has been widely observed especially after the outbreak of Arab Spring; and the studies that analyze international factors and transboundary impacts within this framework have a wide coverage on the agenda and even set the agenda. This study aims to touch on this kind of approaches, and assesses the street movements, which have been going on in the Middle East and seem to be effective also in near future, within the scope of Egypt.

Keywords: Egypt, street movements, conspiracy theories, Otpor, CANVAS

Kuzey Afrika’da ön plana çıkarılan “radikal İslam tehdidi” algısının Ortadoğu ülkelerinde bölgede İran’ın artan etkinliği nedeniyle “Şii tehdit” olarak üretildiği görülmektedir. Bu algılama bölgedeki ülkelerin güvenlik algılarını keskinleştirirken, muhalif hareketlere karşı iktidarların sertleşmesini de sağlamaktadır.

Giriş

Son yıllara, dünyanın dört bir köşesinde sokağa dökülen milyonlar darbesini vurdu. Toplumsal hareketler ile siyaset arasındaki ilişkinin daha da ilgi görmeye başladığı bu yıllarda gazeteciler, akademisyenler ve araştırmacılar tüm bu sokak hareketlerini ayrı ayrı, bölgesel ya da karşılaştırmalı olarak çalışmaya ve analiz etmeye çalıştılar ve çalışmaya devam etmekte. Bu çalışmalar iç dinamiklere odaklandığı gibi doğal olarak uluslararası dinamiklere de eğilmektedir. Avrupa ve Amerika’yı sarmalayan “Occupy” hareketlerinin ortak noktaları ve küresel nedenlerine yönelik ya da Ortadoğu’yu kökten sarsan Arap Baharı ile eski Sovyet ülkelerini değiştiren Renkli Devrimleri karşılaştıran çalışmalar bu ilginin en önemli ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan benzer bir ilginin “komplo teorileri”ne odaklandığı da gözlenmektedir. Küreselleşen sokak siyaseti fenomeninin ardında “kötücül mimarlar” arayan bu yaklaşım özellikle Arap Baharı ile kendine oldukça geniş bir alan bulmakta ve uluslararası faktörler ile sınır aşan etkilerin bu çerçevede incelendiği çalışmalar gündemi kaplamakta ve hatta gündemi belirlemektedir. Bu çalışmanın amacı bu tarz yaklaşımlara da değinerek Ortadoğu’da devam eden ve yakın gelecekte de etkili olacağı benzeyen sokak hareketlerini Mısır çerçevesinde değerlendirmektir.

2010 Aralık ayında Tunus kırsalında başlayan küçük çaplı protesto gösterilerinin ülkenin güneyinden büyük şehirlere yayılması ve rejimi kökten sarsarak derin bir dönüşüme zorlaması Afrika ve Ortadoğu ülkelerini saran halk ayaklanmaları silsilesine varan bölgesel bir dinamige neden oldu. 2010 seçimlerindeki şiddet olayla-

rının ve geniş çaplı seçim boykotunun izlerini henüz üzerinden atamamış Mısır, 2011’in ilk aylarından itibaren sokak hareketinin en güçlü hissedildiği ikinci ülke haline geldi. Ülke 2000’li yıllar boyunca pek çok sokak hareketine sahne olmuştur. Kifaye ve 6 Nisan Hareketleri bunlar içerisinde en çok ön plana çıkan ve ilgi çeken protesto gösterilerini düzenlemiş ve ülkedeki dinamizmi ortaya koymuşlardır.

Marina Ottoway ve Amr Hamzawy, Arap Dünyasında Protesto Hareketleri ve Siyasi Değişim (Protest Movements and Political Change in the Arab World) isimli çalışmalarında 2000’li yıllar boyunca artarak devam eden bu eylemselliğe işaret etmektedir.¹ Buradan hareketle 2010 Aralığı ile küresel anlamda ilgi çeken sokak hareketleri aslında son 10 yıllık süreçte bölgede artan sokak hareketinin birer örneğidir ve bu bölgesel durumun bir parçasıdır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin siyasi sistemlerine bakıldığında iç dinamiklerin otoriter rejimler tarafından artan miktarda baskı altında tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Tunus’ta Bin Ali iktidarı, Mısır’da Hüsnü Mübarek iktidarı ve Libya’daki Kaddafi iktidarı, muhalif hareketleri siyasi alanda kısıtlamış ve sistem içinde işlevsiz hale getirmiştir. Sistematik bir şekilde “İslami” tehdit söyleminin ön plana çıkarılmasıyla dış aktörlerin de desteği uzun süre sağlanmış ve bu baskı günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Ancak iç dinamiklerdeki bu baskı Tunus’ta başlamak üzere, ülkedeki diğer unsurlardan da destek alarak mevcut otoriter iktidarlara karşı organize olmuştur.

Siyasi baskı ve kronik bir sorun haline gelen işsizlik başta olmak üzere ekonomik sorunlar bu değişimin itici kuvvetleri olmuşlardır. Küresel

ekonomik kriz Kuzey Afrika ülkelerini, ekonomik sisteme tam olarak entegre olmadıkları için diğer ülkelerin etkilendiği oranda etkilememiştir. Benzer bir şekilde Ortadoğu ülkelerinin çoğu da petrol gelirleri sayesinde ekonomik krizin etkilerinden görece korunabilmişlerdir. Ancak iki bölgenin de benzer şekilde yüksek oranda işsizlik sorunu ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu anlamda istatistikî veriler incelendiğinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan kronik bir sorun ile karşılaşmaktayız. Özellikle genç ve kadın nüfus arasında yaygın olan bu işsizlik oranları, ülkelerin gayrisafi yurt içi hâsılları ile karşılaştırıldığında, ekonomik kaynakların eşitsiz dağılımı sorunu olduğu görülmektedir. Bu eşitsizlik kamuoyuna sızan pek çok Wikileaks belgesinde de yer almıştır. Mısır'da Hüsnü Mübarek ve siyasi elitler, Tunus'ta Bin Ali ve eşi Leyla'nın ailesi ve Libya'da Kaddafi'nin kabilesi hakkında siyasi ve ekonomik "yozlaşma" iddiaları toplumsal hoşnutsuzluğun sertleşmesine neden olmuştur.

Ancak Kuzey Afrika'da başlayan ve Ortadoğu'da diğer ülkelere de sıçrayan bu değişim sürecinin iç dinamiksel nedenlerinin yanı sıra bölgesel sebepleri de bulunmaktadır. Öncelikle bölgede bulunan bölge dışı, yabancı bir devletin askeri gücünün varlığı ve bu varlığın bölgedeki güç dengesini değiştirmesi bu bakımdan öncelik taşımaktadır. ABD'nin Irak'taki askeri varlığı ve bu ülkenin siyasi yapısında başlattığı değişim bölge ülkeleri açısından travmatik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Irak'ta Şiiilerin siyasi nüfuz kazanması ve İran'ın bölgesel etkinliğinin artması, başta Mısır olmak üzere diğer devletlerin güvenlik algılarını keskinleştirip iç dinamiklerini aşırı baskı altına almaya çalışmasına neden olurken, ülkelerin halklarına ise "köklü değişimlerin" mümkün olduğunu da göstermiştir.

Öte yandan ekonomik anlamda işsizlik sorunu ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, toplum içinde belli kesimlerin -mezhep, aşiret, siyasi yakınlık etkilerinin belirlediği ilişki çerçevesinde- ülke içerisinde nüfuz ve ekonomik getiri kazanması bölgesel anlamda geçerli sayılabilecek bir durumdur. Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksi'nin² 2010 raporundaki verilerine göre Katar 7,7 ile

19. sırada, BAE 6,3 ile 28. sırada, Umman 5,3 ile 41. sırada, Bahreyn 4,9 ile 48. sırada, Ürdün ve Suudi Arabistan 4,7 ile 50. sırada, Kuveyt 4,5 ile 54. sırada, Tunus 4,3 ile 59. sırada, Fas 3,4 puanla 85. sırada, Mısır 3,1 ile 98. sırada, Cezayir 2,9 ile 105. sırada, Lübnan ve Suriye 2,5 ile 127. sırada, İran Libya ve Yemen 2,2 ile 146. sırada ve Irak 1,5 ile 175. sırada bulunmaktadır. Öte yandan bölgedeki işsizlik oranları özellikle gençler arasında yaygındır. Ortadoğu bölgesinde gençler arasında işsizlik 2009 verilerine göre, %24,9 iken bu oran Kuzey Afrika'da %23,4'tür.

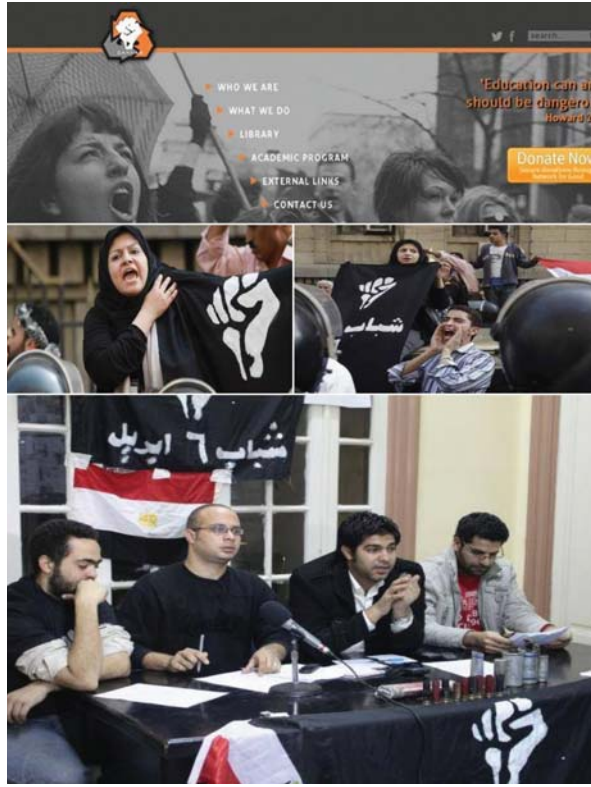
Benzer şekilde siyasi sistemlerde var olan muhaliflerin sistematik olarak dışlanması, seçimlerin sembolik olması, seçim ile oluşturulan parlamentoda temsilin iktidarca sınırlandırılması, parlamento çalışmalarının ise iktidar kontrolü altında bulunması, erkler ayrılığının ülkelerde sağlanamamış olmasından dolayı şiddet, tutuklama ve vatandaşlıktan çıkarılmanın muhalefeti bastırmak için kullanılan yöntemler olması bölgedeki ülkelerin paylaştığı ortak iç dinamiksel sorunlardır. Bu durum Tunus'ta yaşandığı gibi Bahreyn'de de yaşanmakta ve sokak hareketlerini beslemektedir. Kuzey Afrika'da ön plana çıkarılan "radikal İslam tehdidi" algısının Ortadoğu ülkelerinde bölgede İran'ın artan etkinliği nedeniyle "Şii tehdit" olarak üretildiği görülmektedir. Bu algılamaya bölgedeki ülkelerin güvenlik algılarını keskinleştirirken, muhalif hareketlere karşı iktidarların sertleşmesini de sağlamaktadır.

Yakın tarihinde 6 Nisan Gençlik Hareketinin çeşitli eylemlerine ve Kifaye Hareketinin geniş yankı uyandıran protestolarına sahne olan Mısır için 2011'de başlayan sokak dinamizmi pek çok açıdan şaşırtıcı değildir. Mısır sokaklarının son yıllarda hareketli olduğu ve 2011 yılına kadar da bu hareketliliğin devam ettiği görülmektedir. 2004 yılında eylemler %200 artmış ve ülkede 250'den fazla protesto düzenlenmiştir.³ 2006 yılında 222 adet, 2007 yılında ise 580 adet grev gerçekleşmiştir. 2008 yılına kadar eylemlerin ve grevlerin belli kent merkezleriyle ve sosyo-ekonomik değişim talebi ile sınırlı kaldığı ancak bu tarihte 6 Nisan Hareketi ile siyasi talepleri de içerecek şekilde siyasileştiği gözlenmektedir. Ancak bu trend

ülkede devamlılığını sağlayamamış ve 2009 ve 2010 yıllarında tüm çabalara rağmen 2008 yılındaki başarısını tekrarlayamamıştır. Buna paralel olarak protesto gösterileri ve grevler lokalleşmiş ve sosyo-ekonomik talep eksenine geri çekilmiştir. Ancak buna rağmen sokak hareketliliğinin sayısı ve mekân genişlemesi durmamıştır. 2009'da 1000'den fazla grev ve protesto gösterisi düzenlenmiş, 2010'da başkanlık seçimi krizi ile bu hareketlilik artmıştır.

Bu noktada dikkat çeken husus “rejime geri adım attırma konusunda yetersiz kalan önceki sokak hareketlerinin 2011’de nasıl başarılı olduğu” sorusudur. İç ve dış dinamikler üzerinden yapılan pek çok çalışma Mısır’da sokak hareketinin siyasallaşmasından çeşitli gruplar arasında kurulan ittifaka, rejim elitlerinin stratejik kararlarından uluslararası dinamiklerin etkisine kadar geniş bir yelpazede pek çok açıklama getirmiştir. Benzer şekilde komplo eksenli açıklama ve analizler de bu başarıyı açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu çalışma son üç yılda yazılan tüm komplo teorilerini ele alamayacağı için en çok ses getiren CANVAS ve Otpor bağlantılı teoriyi ele almayı planlamaktadır.

Esas itibari ile Otpor⁴ ve CANVAS’ı⁵ CIA destekli “örgütler” olarak değerlendiren görüş, “bu kuruluşların dünyanın pek çok ülkesinde istikrarsızlık yayma ve rejimleri devirme amaçları ile faaliyet gösterdiğini” iddia etmektedir. CIA bağlantısı iddiasının temelinde ise Freedom House, George Mason Üniversitesi ve Humanity in Action gibi kuruluşların CANVAS’a destek vermesi bulunmaktadır.⁶ Gene bu görüşe göre “demokrasi getirme bahanesi ile hedefteki ülkelere sızan ve bu ülkelerin altyapı özelliklerini öğrenerek halkı kandırıp “galeyana” getiren bu kuruluşlar en çok sosyal medya araçları üzerinden organize oluyor ve gençlik hareketlerini hedef alıyor. Bu görüşe göre, “Gürcistan, Lübnan, Maldivler, Ukrayna gibi ülkelerde rejimleri istikrarsızlaştıran bu iki kuruluş Mısır’da 2011’de ve 2013’de Tahrir Meydanı’nda gerçekleşen eylemlerin de gerçek mimarı.” Otpor ve CANVAS’ın işareti olarak kullanılan yumruk simgesinin Mısır eylemcileri tarafından kullanılması ise en güçlü kanıtları.

Peki, Mısır bağlamında Otpor ve CANVAS nasıl bir konuma ve role sahip? Tina Rosenberg 2011 tarihinde, henüz Mısır’da gelişmeler çok yeniiken, yazdığı “U Devrimi: Mısır, Miloşeviç’i Deviren Öğrencilerden Ne Öğrendi?” başlıklı yazısında bu hususa değiniyor.⁷ Yazıda 6 Nisan Hareketi’nin liderinden Muhammed Adil’in 2009 yazında Sırbistan’da bulunan CANVAS’a yaptığı ziyareti ve bu ziyaret sırasında aldığı bir haftalık eğitimi anlatarak başlayan bu çalışmada, Mısır’da gençlerin barışçıl bir şekilde kalıcı eylem yapmayı CANVAS’tan öğrendiği ve bu deneyimi ülkeye taşıdığı anlatılıyor. CANVAS’ın liderlerinden Srdja Popoviç’in Mısır’da 6 Nisan ve Kifaye Hareketlerinin elde ettiği başarıyı övüşünün altının çizildiği çalışma, demokratikleşme konusunda CANVAS’ın geleneksel eylem taktiklerini nasıl modernize ettiğini, Miloşeviç’e karşı nasıl başarılı olduklarını ve kuruluşun küresel anlamda diğer ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları ile ortak geliştirdiği workshopları anlatarak devam ediyor. Sivil toplum örgütlerinin sınır aşan etkisini kabul etmekle birlikte çalışma Burma’dan Mısır’a kadar geniş bir coğrafyada yaşanan pek çok halk hareketinin başarısını CANVAS’a mal etmesindeki bonkörlüğü ve heyecanı, bu sınır

Ekmek İsyanlarında olduğu gibi kentli orta ve alt sınıflar sokak hareketliliğinin başat aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

aşan etkinin ötesinde bir tablo çiziyor. Her ne kadar bu çalışmaya “komplo teorisi” gözüyle bakmak abartılı bir yaklaşım olsa da aynı hareket noktasından beslenmelerinden ötürü dikkat çekicidir. Tina Rosenberg çalışmasında sivil toplum örgütlerinin sınır aşan etkisine olumlama yaparken bazı araştırmacı ve gazeteciler ise aynı noktadan hareketle “dış mihraklar” söylemi üzerinden mevcut durumu analiz etmeye çalışmaktadır.

Bu ve benzeri söylemlerin en zayıf noktası, karmaşık olguları tek düzeyde analiz etmeye çalışması ve doğal olarak dinamikleri basite indirgemesi ancak öte yandan ölçülemeyen etkenlerin rolünü de abartmasıdır. CANVAS örneğinden devam edecek olursak, Ottoway ve Hamzawy’in çalışmasında verilen istatistiki bilgiler ve altı çizilen bölgesel trend yok sayarak tek bir kişinin katıldığı bir haftalık eğitimin ön plana çıkarılması ve milyonlar üzerinde kesin bir etki yarattığının varsayılması gibi nedenlerden dolayı faktör-

ler ve aktörler arasında illiyet bağının kurulması sırasında dengeli bir yaklaşımın göz ardı edildiğini görürüz.

Bir diğer sorunlu nokta ise uluslararası faktörlerin “doğrudan politikalar” ile sınırlandırılması ve daha da önemlisi kötücülleştirilmesi/şeytanlaştırılmasıdır. Komplo teorilerinde sistemsel sınırlar ve etkiler, uluslararası devlet ve ekonomik sistemin etkileri, küresel ve bölgesel güç dengeleri, dolaylı politikalar ile şok etkileri birer “mihrak” unsuru haline dönüştürülerek analizin verisi haline gelmektedir. Örneğin 2011’de de, 2013’de de farklı amaçlar için Tahrir Meydanına toplanan kalabalıkların tek merkezden, yani CANVAS ve Otpor tarafından kontrol edildiği fikri “bazı örtülü amaçlar için kaosun tetiklendiği” varsayımına dayanmaktadır. Basitçe uluslararası ilişkilerin temel kabullerinden olan “çıkar” kavramının çarpıtılması ile korkunun beslenmesi durumu söz konusudur.

Komplo teorilerinin sürüklediği noktadan, kitlelerin Mısır'da milyonlar halinde yeniden ve yeniden nasıl sokağa döküldüklerini anlamak oldukça zordur. Bu anlamlandırma ve açıklama çabası bahsi geçen çerçeveye içerisinde üretilemediği için suçlama ve abartmayı, açıklama olarak sunmaktadır.

Bu yaklaşımın en belirgin bir diğer eksikliği/bozukluğu ise iç dinamiklerin tamamen göz ardı edilmesi ve halkları “kandırılmış sürülere” indirgemesidir. Böylece halk hareketlerinin en aktif katılımcısı olan kalabalıklar “edilgen” hale getirilerek sokak siyasetinin temel aktörleri kitleden “kütleye” dönüştürülmektedir. Öte yandan sokak hareketleri, temelde iç süreçlerdir. Süreç yönelimli yaklaşımlara göre bu süreçlerin en önemli belirleyicileri rejim ve rejim dışı aktörlerin stratejik kararlarıdır. Bu kararlar itiraz götürmeyecek şekilde uluslararası faktörlerden etkilenmektedir. Ancak bu tarz yaklaşım ve çalışmaların Mısır başta olmak üzere bölgedeki iç ve dış dinamikleri açıklamak konusunda başarılı olamadıkları ve olamayacakları aşikârdır.

Komplo Teorilerinden Uzaklaşmak

2004 yılında Asef Bayat'ın Ortadoğu'da toplumsal hareketler ve siyaset üzerine yazdığı kitabında sokak siyasetinde, kamusal mekanı kullanan insanlar arasındaki pasif ilişki ağının aktif hale gelmesinin karmaşık bir süreç olduğunu anlatılır.⁸ Dahası ABD'nin Afganistan işgali sonrası ve 2002 baharında İsrail'in Batı Şeria'yı işgal etmesinin ardından Arap Sokağı'nın öfkeyle patladığını anlatarak Ortadoğu'da sokak hareketlerinin reaksiyonel yapısına dikkat çeker. Dinamik ve siyasetin mekanı olan sokaklarda gelişen hareketlerin bölgenin dönüşümünde etkili olmaya devam edeceğine dayanan varsayımı ile Asef Bayat, Ortadoğu'da son üç yılda yaşananların daha iyi anlaşılmasına önemli bir katkıda bulunuyor.

Mübarek'i deviren halk ayaklanmalarını pek çok farklı dinamik üzerinden incelemek mümkün-

dür. Ottoway ve Hamzawy'in işaret ettiği ve son on yıllık sürece yayılan sokak hareketliliği, son üç yılda dinmeyen aktivizmi anlamak konusunda oldukça yardımcı olabilecek bir sosyal olguya işaret etmektedir. Öncelikle son üç yılda Mısır'da yapılan seçimler ve sokak aktivizmi, hareketin kent merkezli olduğunu açık bir biçimde ortaya koydu. 2011 sonrası süreçte Mısır sokakları sürekli protesto gösterilerine sahne olmaya devam etti. Ülkede siyasi kurumsal yapı içerisinde bir süreç devam ederken -ki bu dönemde iki anayasa referandumu, parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri, parlamentonun feshi ile sonuçlanan bir yargı darbesi ve devlet başkanına “olağanüstü” yetkiler tanıyan kararname krizini içeriyor- Mısır'da kent merkezlerinde ayrı bir süreç devam ediyordu. Pek çok bakımdan bu durum Ortadoğu'da 1980'lerde gelişen kentsel isyanlara benzemektedir. Devlet kapitalizminden neo-liberal politikalara geçişin tetiklediği bu isyanlar orta ve alt sınıfları aktif hale getirmiş ve toplum ve devlet arasında yeni bir sosyal sözleşmenin kurulmasına neden olmuştu. Bahsi geçen sosyal sözleşme populist otoriter rejimlerin kabuk değiştirmesi ve yapısal olarak kendini reforme ederek ayakta kalmasından öte bir durum da değildi. Öyle ki bu durum akademisyen ve araştırmacıları Ortadoğu'da bir çeşit otoriter direncin varlığı konusunda ikna etmiştir.

Benzer bir noktadan hareketle 2000'lerde ise genel olarak bölgenin, özelde de Mısır'ın uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonu ile ilgili yapısal sıkıntıları ön plana çıkmaktadır. Carrie Rosefsky Wickham bu durumu “[Mısır] sanayisinin global pazara uyum sağlayamaması gibi yapısal bozukluklar” olarak nitelendirmektedir.⁹

Mısır'da son on yıla yayılan öfke, huzursuzluk ve eylemsellik, son on yılda devlet-toplum arasındaki sözleşmenin değişmesi/tahrip edilmesi ve toplumun değişmesinin doğrudan sonuçlarından biridir. Ekmek İsyanlarında olduğu gibi kentli orta ve alt sınıflar bu sokak hareketliliğinin başat aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanın yani sokağın eylemselliğinin mekanı haline geldiği Mısır'da aktif hale gelen pasif ağların nasıl sakinleştirileceğine yönelik yerinde bir tutum/siyaset uygulanamayışı sokak siyasetinin yerini kurumsal siyasete bırakmasını büyük ölçüde engellenememiştir.

Komplo teorilerinin sürüklediği noktadan, kitlelerin Mısır'da milyonlar halinde yeniden ve yeniden nasıl sokağa döküldüklerini anlamak oldukça zordur. Bu anlamlandırma ve açıklama çabası bahsi geçen çerçeve içerisinde üretilemediği için suçlama ve abartmayı, açıklama olarak sunmaktadır. Öte yandan Mısır'daki temel gerçek, son üç yılda aktif hale gelen pasif ağın sokağı hiç terk etmediği ve sokak eylemselliğinin özellikle son üç yılda varlığını devam ettirdiğidir.

Çözüme Yaklaşmak

"Sokak, muhalefetlerini dile getirecekleri kurumsal bağlamdan yapısal olarak yoksun olanların toplu halde kendilerini ifade etmelerinin tek mahallidir."¹⁰ Sokak siyaseti ise bu bağlamda bu tek mahalde "kurumlar, tutarlı bir ideoloji ya da belirgin bir liderlik olmaksızın, farklı toplumsal grupların muhalefetinin ilerleyişini ifade eder."¹¹ Mısır'da 2011 yılında herkesin malumu haline gelen toplumsal hareket özünde bahsi geçen sokaktaki bu muhalefet yani sokak siyasetinin kitleselleşmesidir. Elitler ve siyasi aktörler arasındaki mücadele ve ittifakları analiz etmenin önemine ek olarak Mısır'da son üç yılda gelişen bu sokak siyasetini anlamadan mevcut kutuplaşmayı ve siyasi çıkmazı anlamak mümkün görünmemektedir.

Mısır'daki üst yapıdaki temel aktörler üç ana kuptan oluşmaktadır:

- Müslüman Kardeşlerin çekirdek olduğu Siyasal İslamcılar,

- Özellikle bürokratik otoriter rejimin etrafında toplanmış ve giderek daha da güçlenen istikrar ve düzenciler,
- Nasırcıların etkin olduğu fakat diğer iki grup kadar birleşik olmayan daha dağınık bir yapı temsil eden popülist, sosyal refah devleti isteyen grup ile liberallerin öne çıktığı sivil devlet modelini ön plana çıkararak grup.

Mübarek sonrası dönemde bu üç kutup siyasi kurumsal yapı içerisinde mücadele içerisinde oldular. Ancak siyasi kurumsal yapı içerisinde devam eden mücadele de süreç de sokak siyasetinin yerini alamadı. Öte yandan siyasi kurumsal yapının bu işlevsizliği, bu kutupların da sokak siyasetini meşru siyasi mekanizma olarak görmesi ile sonuçlandı. Son üç yılda ortaya çıkan tüm krizlerde siyasi aktörler yüzlerini sokağa dönerek bu yönelimi pratiğe döktüler. 3 Temmuz darbesi sonrası süreçte de sokaktan güç almaya çalışma yönetimi her üç kutup tarafından da kullanılmaya devam etmekte. Sonuç itibari ile aktifleşen ağların kamusal alandaki yani sokaktaki varlığı bir yandan itirazın diğer yandan da siyasi mücadelenin aracı haline geldi ve ülkedeki krizi ve kutuplaşmayı da derinleştirdi.

Mısır'da çözüm üst yapıdaki aktörlerin pozisyon değişikliğine bağlı olduğu kadar sokak siyasetinin yerini kurumsal siyasi mekanizmaya bırakmasıyla ve aktif hale gelen ağların pasifleşmesiyle mümkün olabilir. Sokak muhalefetini tetikleyen pek çok ve karmaşık faktör bulunmakta ancak temelde sokaktaki sosyal ağın muhalefetlerini dile getirecekleri kurumsal bağlamdan yapısal olarak yoksun olmaları yatmaktadır. Çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal talepler çerçevesinde aktifleşen ağların pasifize edilmesi de sisteme entegre olmaları ile mümkündür. Bu gerçekleşmediği sürece komplo teorilerinin anlamadığı ve anlamadıkları için suçladıkları pek çok gelişme Mısır'ın geleceğinde yaşanmaya devam edeceğe benzemektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Makalenin tamamı için bakınız: Marina Ottoway ve Amr Hamzawy, "Protest Movements and Political Change in the Arab World", Carnegie Endowment for International Peace, 28 Ocak 2011, http://carnegieendowment.org/files/OttawayHamzawy_Outlook_Jan11_ProtestMovements.pdf
- 2 Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.transparency.org>
- 3 Bu çalışmada Mısır'da gerçekleşen eylemlere ait sayısal verilen Marina Ottoway ve Amr Hamzawy'in Protest Movements and Political Change in the Arab World isimli çalışmasından alınmıştır: http://carnegieendowment.org/files/OttawayHamzawy_Outlook_Jan11_ProtestMovements.pdf
- 4 Otpor, 1998 ve 2003 yılları arasında Miloşeviç'e karşı faaliyet gösteren bir gençlik hareketidir. 2000 yılında Miloşeviç'in iktidardan indirilmesinde etkin rol oynamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız : "The Rise Of Youth Movements In The Post Communist Region", Olena Nikolayenko, Center For Democracy Development, Stanford, June 19, 2009
- 5 Otpor Gençlik Hareketi liderlerinden Slobodan DjinoVIC and Srdja Popovic tarafından 200 yılında Sırbistan, Belgrad'ta kurulan kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür. Gandhi ve Martin Luther King gibi liderleri örnek aldıklarını belirten kuruluş şiddet karşıtı demokratikleşme hareketlerine deneyimlerini aktarma amacı ile kurulduklarını belirtmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bakınız: CANVAS Resmi Web Sayfası, <http://www.canvasopedia.org>
- 6 Tony Cartalucci, "CIA Coup-College", <http://landdestroyer.blogspot.com/2011/02/cia-coup-college.html> ; Sıradışı Programı, "CANVAS Ve Otpor Dosyası", 18.06.2013, <http://www.youtube.com/watch?v=2aCXdl1yu-30>
- 7 Makalenin tamamı için bakınız: Tina Rosenberg, "Revolution U", *Foreign Policy*, 16 Şubat 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/16/revolution_u?page=0,0
- 8 Asef Bayat, *Ortadoğu'da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset*, İletişim Yayınları, 2004
- 9 "Carrie Rosefsky Wickham ile Röportaj", Ezgi Başaran, *Radikal*, 26 Ağustos 2013, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ezgi_basaran/musulman_kardeslerin_en_buyuk_hatasi_asiri_islamciligi_degil_kibriydi-1147761
- 10 Asef Bayat, *Ortadoğu'da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset*, İletişim Yayınları, 2004, 143.
- 11 Asef Bayat, *Ortadoğu'da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset*, İletişim Yayınları, 2004, 143.

- Darbeye nişin darbe demiyorsunuz
- Bu demokrasiye demokrasi dedik de ne oldu?